

HÁBORUS MŰVÉSZET

IRTA: LAKOS ALFRÉD

Millió változata és millió témája van a háborus művészetnek, de egy dolog az eszmék e tengerében is szembe-
szökő: *A zsidótárgyu művészetet a világháboru emancipálta teljesen.* Akik szégyelték azelőtt, hogy egy-egy zsidó alakot, vagy zsidó népjelenetet ábrázoló képet akasszanak falaikra, akik igen természetesen sohase restelkedtek azon, hogy akár cigányt, akár bármely nép parasztalakját ábrázoló képét akasszanak falaikra, azok csodálkozva látják ezerfelé külföldi és magyar képes folyóiratokban, művészei szemlékben, napilapok harctéri rajzaiban — a zsidót, mint a művészi ábrázolás közkedvelt tárgyalt. És pedig ép a gyűlölt, megvetett, pájeszes, orosz és lengyel zsidót.

Nagy tévedés uralkodott a felfogásokban arról, hogy mi a művészi szép. Ha egy igazi művészt odaállítanának a választás elé, hogy fesse meg Budapest, vagy Páris valamely gyönyörű palotáját, vagy fessen meg egy ütött, kopott utszéli viskót, a valódi művész ezerszer inkább ábrázolja a kunyhót, mint a palotát. *A valóságban szebb a palota, de a műalkotásban szebb a kunyhó.* A műalkotásban a palota akkor válik érdekessé, festőivé, amikor már romokban hever, amikor multja van mint pl. az egyiptomi templomoknak

Mert a valódi művész, — mint Petőfi a csárda romjaiban is szinte festői szemmel ábrázolta — mindig a képzelet szárnyait akarja megpendíteni és vajjon mit pendítsen meg egy frissen épült budapesti bérpalotában, vagy egy smokinges világvárosi alakban? Helyes stílus-érzéssel az ilyen téma, a sablónos és világ-szerte egyforma kávéházi, vagy szalonbeli alakok, akiknek nagy része ma már a harctereken küzd, azelőtt békeidőben csak a szatíra és élclapok tárgyai lehettek, pedig számtalan művész az előző békekorszakban nagy hírnévre tett szert azzal, hogy az elegáns és valóban szép, de nem festői szalonélet és az elegáns szalonok intérierjének festőjévé vált, míg ugyanakkor a zsidó arc, az ő évezredes patinájával, tehát multjával és fejlettségével, magasrendűségével, de rongyokba takarva, csak ostoba, nyárspolgári sületlen karikatúristák demagógművésze volt. A népek és velük együtt a nagyvárosok zsidósága is ujjongott egy-egy ilyen karikatúra láttára.

Most fordul a világ — és a kicsúfolt, rongyos zsidót, minden gonosz agitáció dacára is más szemmel kezdik látni. *A zsidó nem karikatúra téma többé, hanem a festészet komoly témája és a festészet nyomán mozgó-fényképek, filmtragédiák kedvelt, megtisztelt*

komoly alakja. A világháboru most rázza le a zsidóról az évezredes sarat és port. A komoly Németországból művészek indultak el a harc-terekre és ezek igen gyakran ütközetek és hörgő, gyilkoló embertömegek helyett a harctér zsidó tömegnyomorát, az orosz ghettót és a lengyel zsidótömegvándorlást, gyakran csak egy-egy tipust, egy patriarchális, bár pájesszel ellátott öreg zsidó fejet küldenek haza vásznaikon, *mint harctéri, művészi élményt*, oly előkelő és egyáltalán filoszemitának nem mondható folyóiratok számára, mint a Leipziger Illustrierte Zeitung. A művész szemét nem téveszti meg az utca lármája, mert a művész elől jár az irányításban. Ahol a művész valami érdekeset lát, ott az érdekesség mögött mindig, ha öntudatlanul is a tisztelet vagy a rokonszenv hajtja a művészt a festőiségen keresztül. Ez az érzése lehetett Rembrandtnak is, az akkori amsterdami ghettóban.

Ha nem is vagyok talmudista, de ismerem azt a talmudi mondást, hogy: „romjaiban is meglátszik a palota“. Valami ösztönös érzése, modernebbül szólva úgynevezett „tudatalatti meglátása“ van az emberi léleknek, hogy megérzi a kiválót, hacsak mesterségesen félre nem vezetik. A sajnos, letűnt békekorszakban könnyű volt a mesterkedés, a tömegek ezerféle eszközökkel való félrevezetése a zsidók irányában, (részben, de már kevésbé könnyű még ma is), mert a lustaeszű és tudatlan, önző és önhitt nyárspolgár semmiről se győződött meg a zsidóságot illetően, csak egyszerűen felült az ezerféle, de mindig önző és nagyképű hazugságnak. Karrikatúra, élc-lap, anekdóta, bohózat, ujságírás, vérvád és politika ezerfelé ezt a célt, a zsidó becsmérlését és gyűlöletét szolgálta. A tömeg — a smokingos tömeg is, — egyszerűen helyeselt, helybenhagyta az ezerféle hirdetett „igazságot“. Ez volt a mulatsága. Most aztán a katonák milliói, hadvezérek és született főhercegek, a festők százai lepték el a gyűlölt és megvetett orosz és lengyel zsidó hajlékait, átteleltek közöttük, megismerték tulajdonságai-

kat, még ha akadt is közöttük néhány száz csaló — és íme a zsidóban már nem látják többé a karikatúrátémát, hanem inkább a „romokban heverő palotát“. A zsidó legalább olyan hős, mint bármely más nemzet fia, legalább oly eszes és intelligens, mint bármely más kultúrnép. De mindezek felül évezredek patinája, az arcvonások egészen különös differenciáltsága minden más néppel szemben az, ami a festőt, ha az elvakultság nélkül látni akar, különösebben érdekli.

Hazúságnak, mételeyhíntőknek bizonyultak az élclapok és álművészeik. Volt idő, hogy egész Wien a „Kikeriki“ buta zsidófalását találta a szellemesség csimborasszójának, míg az elmúlt esztendőben már megfigyeltem Wien legelőkelőbb képes heti és egyáltalán nem zsidó folyóiratában Hirstenberg „Golu-szát“, a vándorló zsidótömegek ábrázolását.

A nagy, művészi érzés, ha a művészetet igazi, nagy művészek irányították, sohase volt antiszemita. Csak a közepes tehetségek, a tudatlanok és az üres vaskalaposok azok. Jól emlékszem, minő művészeti szenzációja volt 1893-ban a müncheni tárlatoknak Hirszenberg „Talmudiskolája“. A keresztény művészek közül is, akárhány igazi nagy művész, mint Rembrandt, Repin, festettek ilyen ócskának látszó öreg, sőt pajeszes zsidókat. Persze a külvárosi utcai gyerek, vagy a hasonló szellemű úri ruhás alak csak „az öreg Jákecz“-t látja ez örök romantikájú rongyos zsidó alakokban, az éhező talmudistákban, de az ily vélemény elpárolog, mihelyt igazi leszámolás és történeti idők lengik át az akár ezerszeresen félrevezetett közvéleményt. Végül kiderülnek a rejtett igazságok. Ilyen rejtett igazság volt az is, hogy az üldözött, elnyomott, sőt sokféle meserségesen elkorcsosított zsidóság tulajdonképpen a festészetben a legérdekesebb látványok egyike. Az ellentét, ami a rongyos kopott külső, a kaftán, a bozontos szakáll és a bölcselkedő, rezignált, kultúr arcok összetételéből áll, talán azért is művészi téma, mert az úgynevezett egyetlen művészi pillanatban jelent, multat és jövőt sejtet a szemlélővel,

tehát a képzeletet megindítja. Ugyanez áll a romokban heverő palota *festőiségének* példájáról.

Nemrégiben találkoztam báró Mednyánszkyval, a kiváló, nagyhírű és mély gondolkodású festőművésszel, aki másfél évet töltött a különböző harctereken és a sajtóhadszálláson, régebben is bejárta a világot, ismeri a népeket. Az orosz és lengyel zsidóság szentéletű része a legnagyobb tisztelettel töltötte el Mednyánszkyt, a hangulati művészet e nagymesterét. Szerinte az imádkozó chaszid zsidónál bensőségesebben még a hithű muzulmán sem imádkozik. E tekintetben a zsidó annyira egybeolvad istenével, hogy fölülmulja még a muzulmánt is. Mednyánszkynek e tisztelete a zsidóság iránt visszatükröződik azon két kis festményen is, amelyeket a sajtóhadszállás által rendezett tárlaton a Nemzeti Szalonban láttunk s amelyek galíciai zsidó temetőket ábrázolnak. Ugyane tárlaton láttunk nem egy zsidótárgyú rajzot más művészekről is és mindenki gyönyörködött Vadász Miklós átszellemült galíciai zsidóinak finom rajzában, valamint Zádor István stb. zsidótárgyú műveiben.

A zsidó típus mindenkor kedvenc témája volt azoknak a legnagyobb művészeknek, akiknek alkalmuk volt a zsidó életet a maga valóságában megismerniök. Ismeretes, hogy Rembrandt, akit sorsának viszontagsága az amsterdami ghettóba sodort, keresztény léte mire mily tisztelettel és művészettel ábrázolta zsidó alakjait. A mindig udvari és arisztokrata légkörökben élő nagy kortársai Van Dyk és Rubens természetesen nem látták meg művészetük számára a zsidót. De miért is volna külön és elfogadhatóbb festői téma a hollandus, főként parasztlány, vagy a hollandi halász, a galíciai prémsapkás chassideusnál, vagy a jeruzsálemi, yemeni, tuniszi, vagy marokkói zsidótípusoknál? A franciák zseniális, nagy Delacroixja Marokkóban jártában rögtön festett egy marokkói zsidó lakodalmat, amely a párisi Louvre képtárában van. Ke-

resztény festőgenieknél mindenkor feltűnt a zsidó népeletben rejlő kiaknázatlan művészeti kincsesbánya. A franciák egy másik, korán elhalt lánglelkű, keresztény művésze Regnault talán a világ leghatásosabb Judith képét festette meg a zsidó történelemből. Hogy a zsidó biblia jeleneteihez mily sok festő folyamodott (Kaulbach, Poussin, Raffael, Coypel, Rembrandt, Doré Gustav stb.) azt szinte fölösleges is már említeni. Mind e tények tudatában miért idegenkedjenek akár a zsidó művészek, akár a zsidó mecénások a zsidótárgyú művészettől? Hát mi zsidók is segítsünk talán bojkottálni saját fajunk dicsőítését, mikor az egész világ minden faja önmagát dicsőíti művészetben, irodalomban? Melyik fajnak, népnek, vagy nemzetnek van oly dicsőséges, festőileg is kiaknázhatatlan multja, mint épen a zsidónak?

A túlságig asszimilált, kivetkőzött zsidó természetesen nem lehet festészet tárgya. Helyes stílusérzékkel a kényelem és önzés, vagy félrevezettség e gyenge fajtáját, az önmagukat eltakaró, fajukat restellő típusokat csak a szatíra és karrikatúra révén lehet a művészetrel kapcsolatba hozni. A karrikatúra álmesterei persze itt is nem a rosszat, hanem a sajnálni, vagy tisztelni valót ostromozzák. A megcsúfolt, falusi batyus zsidóra évtizedeken át úgy rávetették magukat az álszatirikusok, mintha az valami Molière-i torz alak volna. Mert az álművész és publikuma a külső rongyosságot ostromozza, míg az igazi nagy szatirikusoknak egy Daumiernek, vagy Gulbranssonnak ez soha nem jut eszébe. Ezek a jellem fogyatékoságait, nem pedig a koldus ruháját ostromozzák. Mindez beletartozik abba, hogy végre a háborus művészet hatása alatt tisztábban és hazugságoktól mentesebben láthassunk.

De minden jel arra vall, hogy e szörnyű vérözönben, a világkatasztrófa közepette az eltakart, elhomályosult igazságok napfényre kerülnek, hogy maholnap minden a maga való értéke szerint, nem pedig évezredek ráfogások, vagy jól szervezett hazugságok alapján mér-

legeltetik. Az egyén, épúgy, mint a faj, a nép és a nemzetek. A zsidótárgyu festészet a klasszikus művészet témája, nem pedig a korlátolt eszű gonoszság szülte álkomikumé. A zsidó nép sorsa sem lehet pálinkaszagú élc-lapok tárgya, hanem csak Juda Halévi, vagy egy Byron tollához méltó. A zsidó festészetnek is megvannak a Halévijeit Byronjai. Egy Horovitz, Oppenheim, Israels, Hirszenberg, Solomon J. Solomon és az újabb művészgeneráció ezt már bebizonyították. A bebizonyított tételt most már csak el kell terjeszteni az egész világon.

E cikk írásaközben, magából a reakciós programos Oroszországból igen érdekes hír érkezik. Eszerint Oroszország legkiválóbb írói, tudósai és művészei zsidóbarát mozgalmat indítottak, (l. Magyarország 1916. január 16.) amelynek célja a zsidó élet tanulmányozása; programjába tartozik Gorkij beszéde szerint szóról-szóra az, hogy: „a zsidó művészek munkáiból kiállításokat rendezzenek, hogy lássa a közönség, mennyi értékkel gazdagították az orosz művészetet“. A mozgalom élén Gorkij, Leonid Andrejew, Tolstoj Ilja gróf,

Miljukow és Karenski dumaképviselők és több liberális előkelőség áll. Természetesen, a zsidóírtás és zsidóelkorcsosítás hazájában ez a mozgalom nem fog simán menni, de a fölébredt lelkiismeret többé el nem nyomható.

E jelenségekből tisztára kivehetők a jövő nagy, zsidótárgyú művészetének, a zsidó szellem megtisztulásának körvonalai. A művészet pedig a leghatásosabb eszköz minden gyűlöletes, hazúg és embertelen propaganda leküzdésére, mert mint Schiller mondja: „Kunst bringt Gunst“.

A nagy események nyomán a művészetek ismét a klasszikus irány felé haladnak. Való igaz, még imponálóbb, rokonszenvesebb volna a zsidótárgyú művészet, ha témáit a bibliai, vagy a zsidó hőskorszakokból merítené. De mihelyt a művészetek ismét visszatértek a klasszikus irányhoz, ennek is feltartóztatlanul megjön a maga ideje. A zsidó biblia és a hamisítatlan zsidó nép jelenetei azonban mindenesetre ebbe a klasszikus kategóriába tartoznak. Ezért van nagy jövője a zsidótárgyú művészetnek. A világháboru ezt is megérlelte.

Graber rajza